

Morální vývoj

Morální normy a hodnoty jsou naučené struktury, které si malé děti osvojují nejdříve od rodičů, později od učitelů, vrstevnických skupin, sdělovacích prostředků a společnosti obecně.

Co se týče mravního a hodnotového vývoje dítěte, je úzce provázán s vývojem intelektuálním.

Morální vývoj dítěte lze ukázat na teoriích o vývoji mravního usuzování.

Stádia morálního vývoje – Jean Piaget

- 1) Stádium heteronomní morálky
- 2) „Mezistádium“
- 3) Stádium autonomní morálky

Stádium heteronomní morálky

Osvojování morálky spočívá na nátlaku a autoritě rodičů a dospělých. Důsledkem toho se u dětí vytváří postoj morálního realismu. Což znamená, že děti mají sklon dívat se na povinnosti a všechny hodnoty s nimi spojené jako na něco vnějšího, co je objektivně dané. Vyplývá z toho, že každé jednání, které je ve shodě s pravidly dospělých je dobré, naopak každé jednání, které se s těmito pravidly neshoduje, je špatné. Daná pravidla jsou dětmi vzata doslova a nepochopena podle svého smyslu.

„Mezistádium“

Morálka už není přijímána autoritou dospělých, ale je určována zevšeobecněnými pravidly. A zároveň není pro děti ještě svým vlastním přesvědčením, vyplývajícím z životních zkušeností. Toto stádium je předpokladem přechodu k autonomnímu stádiu.

Stádium autonomní morálky

Tzv. autonomní morálka spočívá na spolupráci a kooperaci dětí mezi sebou. Při morálním usuzování ustupuje jednostranná úcta k rodičovské autoritě a je nahrazována vzájemným respektováním dětí.

Vývoj morálního usuzování – Lawrence Kohlberg

L. Kohlberg americký psycholog teorii mravního vývoje založil na metodě řešení mravních dilemat. Nejznámějším dilematem je tzv. Heinzovo dilema, které bude přiblíženo později. Kohlberg definuje tři roviny morálního usuzování, které zahrnují šest stupňů. Jednotlivci procházejí těmito stupni vždy postupně.

1. rovina – předkonvenční

Vztahuje se k předškolnímu věku a znamená, že morální hodnocení se zakládá na vnějších událostech, špatném jednání nebo na kvazifyzických potřebách, a ne na osobách a normách.

1. stupeň

Je charakterizován orientací dítěte na trest a poslušnost. Člověk se chce vyhnout trestu a přizpůsobit se autoritám s převahou moci.

2. stupeň

Orientace je zde instrumentálně – relativistická. Člověk chce uspokojit své vlastní zájmy a potřeby a žije přitom ve světě, kde je třeba respektovat i zájmy druhých.

2. rovina - konvenční

Tato rovina je charakteristická pro mladší školní věk. Morální hodnocení se zakládá na přejímání dobrých a správných rolí, dodržování konvenčního pořádku a toho, co očekávají druzí.

3. stupeň

Dítě se orientuje na souhlas vázaný k určité osobě nebo se snaží uplatnit model „správné dívky / správného chlapce“. Člověk chce splnit to, co od něj očekávají blízcí lidé. Je důležité mít dobré úmysly a pomáhat druhým.

4. stupeň

Orientace na právo a pořádek. Je správné podporovat společnost, skupiny nebo instituce. Člověk musí plnit svou povinnost a řídit se zákony (ledaže by se střetávaly s jinými pevně stanovenými sociálními povinnostmi).

3. rovina – postkonvenční

Morální hodnocení se v této rovině zakládá na hodnotách a principech, které jsou platné a použitelné nezávisle na autoritě skupin či osob, jež tyto principy zastupují. A také na identifikaci s těmito skupinami. Rozvíjí se od dvanácti let.

5. stupeň

Orientace na zákonné chování a sociální úmluvy. Zákony jsou tu k všeobecnému blahu a chrání práva všech lidí. Má být dosaženo co možná největšího užitku pro co největší množství lidí. Život a svoboda jsou hodnoty absolutního charakteru.

6. stupeň

Orientace je tady na všeobecně platné etické principy. Jako každý člověk věříme v platnost všeobecných morálních principů a cítíme se jimi osobně vázáni. Principy jsou všeobecné představy o spravedlnosti, stejně jako názor, že pro všechny lidi platí stejná práva a my musíme ctít lidskou důstojnost.

Kritika Kohlberga

Kohlbergovi je vyčítán hlavně omezený vzorek dětí, se kterými prováděl výzkum. Dále kritika poukazuje na to, že všichni dotazovaní byli chlapci -> protesty proti hodnocení odpovědí žen jako méně morálně vyvinuté. A v neposlední řadě je to samotný obsah dilemat - násilí, ubližování, tresty, krádeže...

Nancy Eisenbergová

(USA, 90. léta)

N. Eisenbergová zkoumá prosociální orientace:

- 1) pragmatická, vlastní motivace:** dávám, abys dal/a
- 2) zvnitřnělé normy a hodnoty:** je potřeba pomoci
- 3) empatická reakce:** vžít se do situace druhého (identifikace, decentrace), člověku jde jen a pouze o odstranění strádání druhého

Zároveň je v souladu s Piagetem a Kohlbergem - lidé na vyšších morálních stupních pomáhali více lidem v nouzi a proti „pokynům“ autorit.

Carol Gilliganová

(1982)

C. Gilliganová rozlišuje tato stádia:

1) sobectví - péče o sebe, morálka je sankce ukládaná společností

2) přechod - orientace na sebe je identifikována, předcházející postoj je vnímán jako sobecký; téma propojení s druhými a téma odpovědnosti a péče

3) obětování se - konvenční feminní hlas (kompliance vůči normám), žena nebere ohled na vlastní zájmy a potřeby; prosazování svého já je považováno za nemorální, „dobro“ je ztotožňováno s péčí o druhé a sebeobětováním; odpovědnost za druhé je ústředním bodem sebepojetí - „mateřská morálka“

4) přechod - cesta k vlastnímu hlasu, od dobrotivosti k pravdě, dilema sobectví - jak zahrnou své potřeby do rámce péče o druhé

5) rovnocennost já a druhého - podstatou péče jsou potřeby vlastní a zároveň potřeby druhých, tzn. že je zde prostor pro přijetí odpovědnosti za sebe sama; péče je jako volba ne jako povinnost

Praktická část

Děti ve věku 3 - 12 let

Výzkum na základě Piagetovy teorie (viz výše).

Zadání úkolu:

Příběh č. 1:

„Malý Honzík je ve svém pokoji. A hraje si. Zavolají jej k jídlu. Jde do jídelny. Za dveřmi však stojí stůl, na kterém je podnos s šesti hrnečky. Honzík nemůže vědět, že je stůl za dveřmi. Vstoupí, dveře narazí do stolu a prásk! Všech šest hrníčků spadne na zem a rozbije se.“

Příběh č. 2:

„Byl jednou jeden malý chlapec, který se jmenoval David. Jednoho dne, když nebyla maminka doma, dostal chuť na marmeládu, která byla ve skříni. Vylezl na židli a natáhl ruku, ale marmeláda byla příliš vysoko a David se k ní nemohl dostat. Měl na ni takovou chuť, že se o to přece jen pokusil. Ale sklenice s marmeládou mu vypadla z ruky, spadla na zem a rozbila se.“

Následující otázky:

- 1) Které z dětí je horší a proč?
- 2) Potrestal bys je stejně?
- 3) Provinily se tyto děti stejně?

Závěr výzkumu:

Ráďa (3 roky) - morální usuzování nebylo rozvinuté na takové úrovni, aby mi k daným příběhům něco řekl

Petřík (5 let) – příběhům porozuměl lépe, rozhodovalo množství rozbitých věcí, trochu horší byl ten, který toho rozbil více

Ondra (8 let) – velmi dobré usuzování - odpověděl, že první chlapec nemohl vědět, že tam skleničky jsou, kdežto druhý měl jenom chuť. Ale stejně spíše heteronomní morálka, výchova rodičů, že si má umět něco odepřít

Michal (10 let)– „mezistádium“, nevyhraněnost, nikdo z chlapců není horší

Vašek (12 let)– trochu jiný pohled na věc - odpověděl, že horší je ten, který shodil marmeládu, protože ještě k tomu zašpinil koberec, ale také inklinace spíše k „mezistádiu“

Děti ve věku 8 - 16 let

Analýza morálního vývoje na základě Kohlbergových stádií morálního usuzování

Zadání úkolu:

Jedná se o nejznámější Kohlbergovo dilema a to tzv. Heinzovo dilema.

„V jedné daleké zemi umírala žena, které onemocněla zvláštním druhem rakoviny. Existoval lék, o němž si lékaři mysleli, že by mohl ženu zachránit. Šlo o zvláštní formu chemické látky, kterou jeden lékárník v tomtéž městě právě před nedávnem objevil. Výroba byla drahá, avšak lékárník požadoval desetkrát víc, než kolik jej stála výroba. Za chemickou látku zaplatil 20 tisíc a za malou dózu léku požadoval 200 tisíc. Josef, manžel nemocné ženy, vyhledal všechny své známé, aby si vypůjčil peníze a usiloval i o podporu úřadů. Shromáždil však jen 100 tisíc, tedy polovinu požadované ceny. Vyprávěl lékárníkovi, že jeho žena umírá a prosil jej, aby mu lék prodal levněji,

popřípadě aby mu mohl zbytek zaplatit později. Lékárník však řekl: „Ne, já jsem ten lék objevil a chci na něm vydělat peníze.“- Josef tím vyčerpal všechny zákonné možnosti. Je zcela zoufalý a uvažuje, zda by se neměl do lékárny vloupat a lék pro svou ženu ukrást.“

Po převyprávění příběhu jsem dětem položila následující (event. podobné) otázky:

Jak byste se rozhodli a proč?

Co by měl Josef udělat a proč?

Závěr výzkumu:

8leté a 9leté děti příběh příliš nepochopily, bylo pro ně příliš obtížné si představit zadanou situaci a tudíž vyvodit nějaký závěr.

10leté děti a starší všechny shodně odpověděly ve prospěch krádeže, čili všechny by podporovaly Josefa v tom, aby zachránil svou ženu. Jejich odůvodnění byla víceméně podobná:

- Lidský život je víc než krádež
- Krádež i za cenu toho, že Josef půjde do vězení.
- „Je lepší někomu zachránit život a jít za to na chvíli do vězení. Až Josefa pustí, tak budou moci být spolu.“
- „Když má člověk někoho rád, tak pro něj udělá cokoli – půjde kvůli němu i do vězení.“

Je obtížné zařadit jednotlivé děti do Kohlbergových stádií morálního vývoje – jejich odpovědi se totiž v závislosti na jejich věku příliš nelišily. Navíc kritéria jednotlivých stupňů a rovin, jak jsou popsána výše, nejsou jednoznačná.

Závěr

Úkol byl rozdělený na dvě části, takže každá z nás pracovala v podstatě na svém výzkumu. Pro obě z nás byl tento výzkum obohacením a dobrou zkušeností. Zkusily jsme ověřit teorie významných psychologů, což se v některých případech podařilo v jiných ne. Hlavním důvodem je individualita každého dítěte a v případě našeho tématu také rodina a společnost, které na děti různě působí.

Skupina: 2 Téma: Morální usuzování
Datum: 8.6. 2009

Vypracovaly: Anna Pauková, Petra Hostýnková

Zdroje:

ŠKUBALOVÁ, T. Re: Prezentace – doplnění k tématu „Morální usuzování“ [elektronická pošta].
Message to: „Anna Pauková“ [cit. "2009-05-18"]. Osobní komunikace.

Heidbrink, H. (1997). Psychologie morálního vývoje. Praha: Portál